

**Center za rehabilitacijo, izobraževanje in usposabljanje KAMNIK (CIRIUS
Kamnik)
Novi trg 43a
1240 Kamnik**

ME RAZUMEŠ, KUŽA MOJ

Povzetek:

V CIRIUS Kamnik že pet let zelo uspešno vključujemo v vzgojno-izobraževalno delo z učenci s posebnimi potrebami šolskega psa Alvina. Učno okolje je prav zaradi njega sproščeno, veselo in učenci so bolj aktivni. V projektu Me razumeš, kuža moj smo želeli spodbuditi učence k večji aktivnosti na področju nadomestne komunikacije. Uporabili smo računalniški program »Boardmaker with Speaking Dynamically«, ki ga pri svojem delu že vrsto let v našem centru uporabljajo logopedinje. Učenje nadomestne komunikacije je za učence s težko govorno-jezikovno motnjo ter motnjo v duševnem razvoju zahtevna naloga. V projekt je bilo vključenih dvanajst učencev različne starosti iz posebnega programa vzgoje in izobraževanja ter osem učencev nižjega izobrazbenega standarda. Vsako sredo se je šolski pes Alvin pridružil učencem. Učenje je potekalo konkretno iz učenčeve aktivnosti s psom. S simboli so učenci sami izbirali vrsto lastne aktivnosti ter sami določili, kaj mora napraviti pes. Pes Alvin je z veseljem izvrševal naloge. Učenje je tako postalo spontano, zabavno in predvsem učinkovito. Aktivnosti s psom smo zapisali s simboli in se jih učili »brati« glede na sposobnosti učencev. Ob koncu smo te zapise zbrali in povezali v knjigo Alvin v šoli. Za mlajše učence pa smo vsebine učnih listov povezali in pripravili knjigo Alvin, šolski pes. Obe knjigi sta odličen učni pripomoček na področju opismenjevanja z nadomestno komunikacijo.

Ključne besede: učenec s posebnimi potrebami, govorno-jezikovna motnja, nadomestna komunikacija, šolski pes.

Abstract:

At CIRIUS Kamnik we have been very successful for the past five years in including a school dog named Alvin in the curriculum of the students with special needs. It is precisely because of the dog that the learning environment is relaxed, pleasant and it also enables the students to be more active. With the project called "My doggie, do you understand me?" we wanted to encourage students to enhance their activity level in the field of supplementary communication. We used the computer program "Boardmaker with Speaking Dynamically" that has been used in our center for a number of years by the logopaedists. Learning supplementary communication is a difficult task for the students with severe speech-language and mental disorders. Twelve students of various age groups from the specialized curriculum along with eight students of lower educational standard were included in the project. Every Wednesday Alvin, the school dog, joined the students. Learning was based on the concrete student activity with the dog. Using symbols, students chose their own type of activity and also decided on what the dog should do. Alvin, the school dog, was happy to carry out the tasks. In

this way, learning became spontaneous, funny and above all, efficient. The canine-assisted activities were recorded by symbols and we learned to "read" them according to the students' capabilities. In the end, we collected all these recordings and put them together in the book entitled "Alvin at School". For the younger students, we joined all the contents from the handouts and prepared a book entitled "Alvin, the School Dog". Both books serve as excellent learning resources in the field of literacy development by using the supplementary communication.

Key words: student with special needs, speech-language disorder, supplementary communication, school dog

Problemsko stanje

Govor in jezik sta glavni sredstvi komunikacije. Osebe z govorno-jezikovnimi motnjami s težavo vzpostavijo stik s soljudmi. Težko povedo, kaj si želijo in česa ne, kako se počutijo, kaj mislijo. Osebe, ki so popolnoma nezmožne kakorkoli komunicirati, pa stikov sploh ne morejo vzpostaviti. Občutki nemoči se lahko pokažejo kot neželjeno vedenje, saj so prizadete na fizičnem, psihološkem in socialnem področju.

Slikovni komunikacijski simboli Mayer-Johnsonove je sistem, ki je v Sloveniji trenutno najuporabnejša uradna metoda nadomestne komunikacije (NAK), prenesena iz Kanade. Uporabljajo jo predvsem centri za različne vrste rehabilitacije, habilitacijski pomen pa ima za ljudi, ki niso nikoli govorili. Za šolski sistem so razvili računalniški program »Boardmaker with Speaking Dynamically«. Je enostaven sistem NAK, saj temelji na simbolih, ki so razporejeni v večjih ali manjših kvadratih na komunikacijski tabli, pritrjeni na invalidskem vozičku, komunikacijski knjigi, ki jo ima uporabnik stalno pri sebi, pa tudi v različnih komunikacijskih pripomočkih (komunikatorjih, računalnikih). Ne gre le za učenje komunikacije, temveč za usvajanje elementov jezika, kot so glagol, samostalnik, pridevnik. Sistem je zelo uporaben, saj ga lahko prilagajamo zmožnostim učencev. Primeren je tudi za otroke z motnjo v duševnem razvoju.

Program Boardmaker je podporno sredstvo za miselni, jezikovni in gibalni razvoj otroka in mladostnika. Z njim lahko izboljša kakovost življenja, saj mu omogoča možnost odločanja o samem sebi ter s tem pomaga pri izgradnji pozitivne samopodobe. Lahko se aktivno vključi v programe vzgoje in izobraževanja.

Cilji projekta

Vključevanje prijaznega in šolanega psa v vzgojno-izobraževalno okolje v CIRIUS Kamnik se je po večletnem delu izkazalo kot izredno uspešno. Učenci so se v učnih dejavnostih zelo potrudili in bili aktivnejši prav zaradi psa. Prevladovalo je prijetno delovno vzdušje, veliko je bilo smeha. Zato smo si s sodelavci zastavili vprašanje, kako bi lahko delo s šolskim psom izkoristili za spodbujanje uporabe nadomestne komunikacije pri učencih s težko govorno-jezikovno motnjo.

Učenci s težko govorno-jezikovno motnjo v programih PPVIZ in NIS se s simboli nadomestne komunikacije programa Boardmaker srečajo pri logopedski obravnavi. Pogosto pa le-ta ne zaživi v praksi. Učenje ni odvisno le od motoričnih in intelektualnih sposobnosti učenca ter sistema komunikacije, temveč predvsem tudi od pripravljenosti za delo. Če je sistem uporaben za pomoč in podporo pri aktivnostih, v katere je učenec vključen, ter še povezan z zabavo in uspehom, potem je učenje uspešnejše.

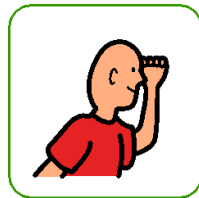
Nekajletne učne aktivnosti s šolskim psom so se izkazale za zelo uspešne. Prav zato smo vključile psa Alvina v aktivnosti učencev na področju komunikacije, tako pri pripravi simbolov kot pri njihovi uporabi v konkretnih situacijah s psom pa tudi v kasnejši komunikaciji in pisnem izražanju. Pričakovale smo, da bodo učenci v večji meri uporabljali nadomestno komunikacijo tudi v drugih učnih in življenjskih situacijah.

Potek dela

S sodelavkami v projektu smo vsebinske smernice določile za vsako učno skupino posebej glede na sposobnosti. Za delo smo uporabljale že uveljavljen program Broadmaker, ki so ga nekateri učenci pri logopedskem delu že spoznali. V začetku so se najmlajši učenci naučili nekaj novih simbolov, povezanih s psom in njegovimi pripomočki, starejši učenci pa so že znane simbole ponovili. Postopno in ob aktivnostih smo dodajali nove. Uporabljali smo simbole za osebe, glagole in predmete. Postopno smo simbole povezovali v sestavljena sporočila, v povedi. Najprej smo zapisali aktivnosti učencev s psom, kasneje smo jih načrtovali ter zapisali v zgodbi. Sproti, z aktivnostmi s psom in učnimi listi, smo preverjali razumevanje učencev. Učenci so zmogli zapisano »prebrati«. Zapise aktivnosti s psom starejših učencev smo zbrali in povezali v knjigo *Alvin v šoli*. Za mlajše učence pa smo vsebine učnih listov povezali in zbrali v knjigo *Alvin, šolski pes*. Zapis aktivnosti smo pripravili v treh nivojih: najprej fotografija (ali več), nato simbolni zapis, pod njim besedni. Tako je prilagojen za »branje« učencem z različnimi sposobnostmi, ki ga lahko spreten učitelj izkoristi za doseg ciljev pri opismenjevanju.

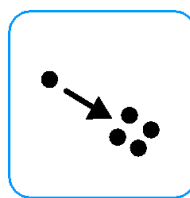
ALVIN

IŠČE

PRIBOLJŠKE

S

TAČKO.

Pri našem delu je bilo pomembno, da je:

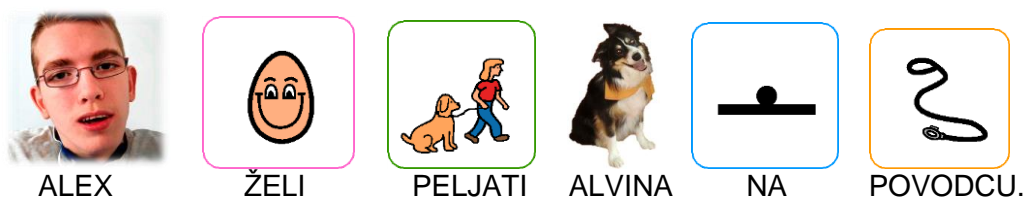
- osvajanje simbolov potekalo postopno in z osebno izkušnjo, upoštevali smo zmožnost dela in čas dela,
- vsak učenec lahko in tudi znal izraziti svoje potrebe in želje (pokazal s prstom ali pogledom simbol, smiselno odgovarjal z DA ali NE oz. odgovarjal z mimiko, gibom glave ...),
- delo s psom ustvarjalo pozitivno in ustvarjalno vzdušje,
- bila motivacija s pomočjo psa visoka, učenci so ohranjali pozornost in uspešno izvajali naloge,
- vsak učenec doživel uspešnost,
- vsak učenec doživel ponos ob nastali knjigi.

Pes se je za ustvarjanje spodbudnega okolja in kot motivator večje aktivnosti učencev že odlično izkazal. Z njegovo pomočjo smo zastavljene cilje v projektu *Me razumeš, kuža moj* v veliki meri dosegli in celo presegle. Učenci so se pri stiku s psom dobro počutili, bili so sproščeni. Pri aktivnostih s psom so z velikim veseljem spoznavali in uporabljali simbole. Učenje je bilo spontano, potekalo je iz konkretne akcije in osebne izkušnje. Skupaj z logopedinjama in učiteljico so pomagali pri oblikovanju in izbiri simbolov v programu Broadmaker, kar jim je bilo v ponos. V veliko veselje jim je bilo načrtovanje lastne aktivnosti s psom ter nato »branje«, kaj so delali. Radi so reševali učne liste. Starši so podpirali naše delo, saj so bili tako bolj seznanjeni z delom otroka v šoli, o tem so se lahko doma z otrokom pogovarjali.

Obdelava podatkov

V projekt je bilo vključenih sedem učencev oddelkov 3. do 6. stopnje posebnega programa vzgoje in izobraževanja (PPVIZ) v starosti 15 do 22 let, pet učencev 1. in 2. stopnje PPVIZ v starosti 6 do 8 let ter osem učencev 1. in 2. oddelka nižjega izobrazbenega standarda (NIS) enake starosti. Starejši učenci PPVIZ so bili enkrat tedensko po eno šolsko uro vključeni v učni dejavnosti športne igre s psom ter berem s psom, mlajši učenci (PPVIZ in NIS) pa eno uro na 14 dni v učno dejavnost učna ura s psom. Trije učenci starejših oddelkov PPVIZ uporabljajo komunikacijske mape, dva učenca pa komunicirata s sistemom Speaking Dynamically. V učne dejavnosti je bil že peto leto vključen šolski pes Alvin, sedemletni border collie, z neizmerno voljo do igre in veseljem do druženja z učenci.

Učenje simbolov je potekalo v začetku konkretno iz učenčeve aktivnosti s psom, in sicer smo najprej preverjali razumevanje simbola, kasneje tudi uporabnost simbola. Najprej smo usvajali simbole s samostalniki, naštevati dele telesa psa in spoznavali konkretne pripomočke za potrebe psa ter njegove igrače. Učenec, ki je na primer izbral simbol za »povodec«, je moral ustrezni predmet poiskati v škatli. Nato ga je s pomočjo pripel psa in ga peljal na povodcu. Dejavnost smo povezali z novim simbolom »peljem psa na povodcu«. Samostalnikom smo tako dodajali glagole in pridevnike. Simbole smo nato povezovali v povedi. Znanje smo utrjevali s ponavljanjem, preverjali v konkretnih situacijah in z učnimi listi. Uporabnost simbolov smo preizkusili z načrtovanjem aktivnosti s psom. Ali učenec razume, kaj mora storiti? Učenec je na primer dobil zapis aktivnosti s simboli:

Če je razumel, je iz ponujene škatle pravilno izbral rekvizit, povodec, ga s pomočjo pripel na psa ter ga peljal en krog po telovadnici.

Podatke smo zbirali z opazovanjem v konkretni aktivnosti in z učnimi listi. Posebej pomembno pa nam je bilo opazovanje uporabe simbolov za načrtovanje lastne aktivnosti: rad bi ..., želim si ... Učenci so izbirali različne aktivnosti zase, kdaj tudi za drugega, nekateri so izbirali žoge za igro, drugi balon, vodenje na povodcu, skrivanje, izvajanje trikov, nekateri pa so si želeli le božati psa. Zapisane aktivnosti učencev s psom sem redno beležila s simboli, ki smo jih kasneje, naslednji dan, »prebrali«. Učenci so uživali ob poslušanju, kaj so delali, kako jih je pes ubogal, kaj je moral narediti ... Eden od učencev je govoreč, ne pozna črk, vendar je zmožal prebrati lastno aktivnost in postopoma tudi aktivnosti drugih učencev v simbolih. Ob tem je izražal ponos, drugi učenci pa veliko zadovoljstvo. Ob dejavnostih sem zbirala foto- in

videogradivo. Fotogradivo (slike učencev v aktivnostih s psom) sem uporabila za oblikovanje knjige *Alvin v šoli*. Videogradivo pa mi je omogočalo vpogled v postopno usvajanje, razumevanje in uporabo simbolov v učnih dejavnostih. Tudi sami učenci so uživali ob ogledu foto- in videogradiva, še posebej ko so se prepoznali v lastni aktivnosti.

Sodelavke v projektu smo že v začetku zastavile cilje v projektu in vsebinska področja dela za posamezne skupine učencev. Pred aktivnostmi s psom smo se dogovarjale o vsebini in poteku, po njej pa evalvirale delo učencev (razpoloženje, sodelovanje, aktivnost, razumevanje, napredek ...). Veliko je bilo strokovnega sodelovanja z logopedinjami. Kot vodja projekta, izvajalka učne dejavnosti in vodnica psa sem dopolnjevala znanja iz programa Broadmaker in se učila »pisati« s simboli.

Ob zaključku šolskega leta smo iz obstoječega gradiva oblikovali dve knjigi, *Alvin v šoli* in *Alvin, šolski pes*.

Obe knjigi smo prilagodili našim učencem. Liste smo plastificirali in jih speli z vrvico, da se lahko obračajo. Učencem so bili zelo všeč prilagojeni zapisi aktivnosti v interaktivni obliki, z manjkajočimi simboli, ki so jih morali (s samolepilnimi ježki) sami vstaviti na ustrezno mesto. Na njihovo željo smo pripravili obe knjigi, prav za vsakega v taki, interaktivni obliki. Lahko so jo ponosno odnesli domov, da jo pokažejo domačim, in za počitniško razvedrilo.

Sodelavkam v projektu pa obe knjižici predstavljata sintezo in prikaz dela v celotnem šolskem letu na področju nadomestne komunikacije. Tudi nam sta obe v ponos in osebno zadovoljstvo. Knjižici sta našli prostor tudi v šolski knjižnici.

Ugotovitve in spoznanja

Učenje nadomestne komunikacije je za učence s težko govorno-jezikovno motnjo ter motnjo v duševnem razvoju zahtevna naloga. S povezovanjem tega učenja z aktivnostmi našega šolskega psa Alvina je postalo učenje spontano, zabavno in predvsem učinkovito. S simboli so učenci sami izbirali vrsto lastne aktivnosti ter sami določili, kaj mora napraviti pes. Učenec, ki ne pozna črk in ne bere, je znal »prebrati« simbolni zapis aktivnosti s psom. Ob tem so učenci doživljali uspešnost in si krepili samozavest. Izražali so ponos, da so soustvarjali knjigo o Alvinu in da so njihove zgodbe vključene vanjo. Učenci oddelkov NIS pa so z aktivnostjo s psom lažje reševali učne liste z zapisi v simbolni in besedni obliki, ki so jih spodbujali k boljšemu branju.

Ugotavljam, da je komunikacija s pomočjo simbolov močno področje naših učencev, ki ga bo treba še nadalje krepiti. Sistem Broadmaker se je izkazal za dobro pomoč pri opremljanju naših učencev, saj ga lahko prilagajamo njihovim različnim potrebam in zmožnostim. Seveda pa je pogoj, da jim pri tem pomagamo in jih podpiramo tako učitelji, starši kot drugi strokovni delavci. Učenje pa je seveda veliko bolj preprosto, lažje, zabavno in učinkovito, če te pri tem spremlja prijazen in aktiven kuža, kot je naš šolski pes Alvin.

Širjenje novosti

Opremljanje učencev z govorno-jezikovno motnjo v programu Broadmaker ni novost. V CIRIUS Kamnik ga že vrsto let izvajajo logopedinje, ki so na tem področju realizirale več inovacijskih projektov. Vendar je v našem centru vedno več učencev v programih PPVIZ in NIS, ki so premalo »opismeni« in prevečkrat pričakujejo od nas, odraslih, da vzpostavljamo most komunikacije in prepoznavamo njihove potrebe. Opremljanje s simboli bi moralo biti

sestavni del sporočanja, informiranja. Učenci bi bili tako manj odvisni od odraslih in aktivneje vključeni v šolsko dogajanje.

Naša izkustva smo želeli prenesti tudi na druga področja. Uspešno smo »pisali« tedske jedilnike s simboli, opremili koledar, opisovali naša doživetja v kratkih zgodbah ter s simboli opremili pesmico.

Aktivnosti v projektu *Me razumeš, kuža moj* s šolskim psom Alvinom so pokazale, da ko so učenci vključeni v konkretne dejavnosti in imajo možnost izbire ter odločanja in ko je rezultat njihovega dela »viden«, je angažiranost učencev večja in s tem tudi učenje uspešnejše.

Še posebej pa lahko izpostavim naši knjigi. Obe sta dober učni pripomoček za delo z otroki in mladostniki z motnjo v duševnem razvoju na področju opismenjevanja, ki ju lahko učitelj uporablja za doseg različnih učnih ciljev, od prepoznavanja, kaj je na sliki, razumevanja simbolov do boljšega branja.

Literatura

- Beck, K. R. (2015). The Impact of Canine-Assisted Therapy and Activities on Children in an Educational Setting Education Masters. Paper 312.St. John Fisher College. Fisher Digital Publications. Pridobljeno s http://fisherpub.sjfc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1313&context=education_ETD_masters
- Esteves W. S., Stokes, T. (2008). Social effects of a dog's presence on children with disabilities. *Anthrozoos*. March 2008 v21 i1 p5(11). Pridobljeno s <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2752/089279307X245509?src=recsys>
- Grča S., Treven M., Kosmatin M. Nadomestna komunikacija. Pridobljeno s: http://www.cirius-kamnik.si/dejavnosti/zdravstvo/logopedija/nadomestna_komunikacija
- Putz, J., N. (2014). Animal-Assisted Therapy and its Effects on Children in Schools. Pridobljeno s http://sophia.stkate.edu/msw_papers/379
- Trampuš, M. (2014). *Tačke v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Wohlfarth, R., Mutschler, B., Beetz, A., Kreuser, F. in Korsten- Reck U. Dogs motivate obese children for physical activity: key elements of a motivational theory of animal-assisted interventions, *Frontiers in Psychology*, October 2013. U.S. National Institutes of Health's National Library of Medicine. Pridobljeno s <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3810595/>